

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО БУДИНКУ КУЛЬТУРИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

У статті аналізується історія діяльності закладів клубного типу на теренах України з часу їх виникнення до сьогодення.

Ключові слова: клуб, будинок культури, архітектурне середовище, культурно-дозвільний заклад.

Постановка проблеми. У радянський час, особливо у повоєнний період, важливе значення стало надаватися просвіті та освіті людей, тому велика роль відводилася установам культури. Театри, музеї, бібліотеки, колекції творів мистецтва були передані державі. Сьогодні будинки культури, які свого часу становили неабияку духовно-культурну цінність, втратили свою первісну роль. Відкритим залишається фундаментальне питання: чим є український будинок культури за суттю? У чому його феномен? У мові? Формі? Особливостях побудови простору? Виникає необхідність у створенні сучасного будинку культури, спираючись на ідеологічні потреби сучасного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Дану тему розглядало багато вчених. Колбін В.С. у своїй праці [3] встановлює основні принципи проектування типового радянського клубу. Задача роботи, звичайно, почесна, тому що типовий клуб призначений для обслуговування найширших верств радянського суспільства, а також виключно відповідальна та важка, оскільки радянський клуб – нове соціальне й архітектурне явище. Дана робота стала значним внеском у наукову розробку питання щодо типових клубів.

Ван Шао-Кан у своїй праці [2] вивчає архітектурно-планувальних принципів і виявляє найбільш раціональні прийоми вирішення клубних будівель на основі аналізу досвіду проектування та будівництва робочих клубів у КНР і в Радянському Союзі. Для виконання поставленої задачі особлива увага автором приділяється практиці експлуатації: були проведені дослідження 35 клубів у містах СРСР (Москві, Санкт-Петербурзі, Києві, Єревані, Баку, Мінську та ін.).

Сьогодні заклади культурно-дозвільного типу в Україні існують поодинокі (рис. 1), порівняно з клубами, будинками культури того часу, часто носять комерційний характер. Так, Харитонова А.А. у своїй праці [5] виявляє особливості архітектури центрів образотворчого мистецтва, визначає тенденції у формуванні їх типологічних характеристик і принципів проектування і тим самим виносить пропозиції принципів функціонально-планувальної і архітектурно-композиційної організації центрів

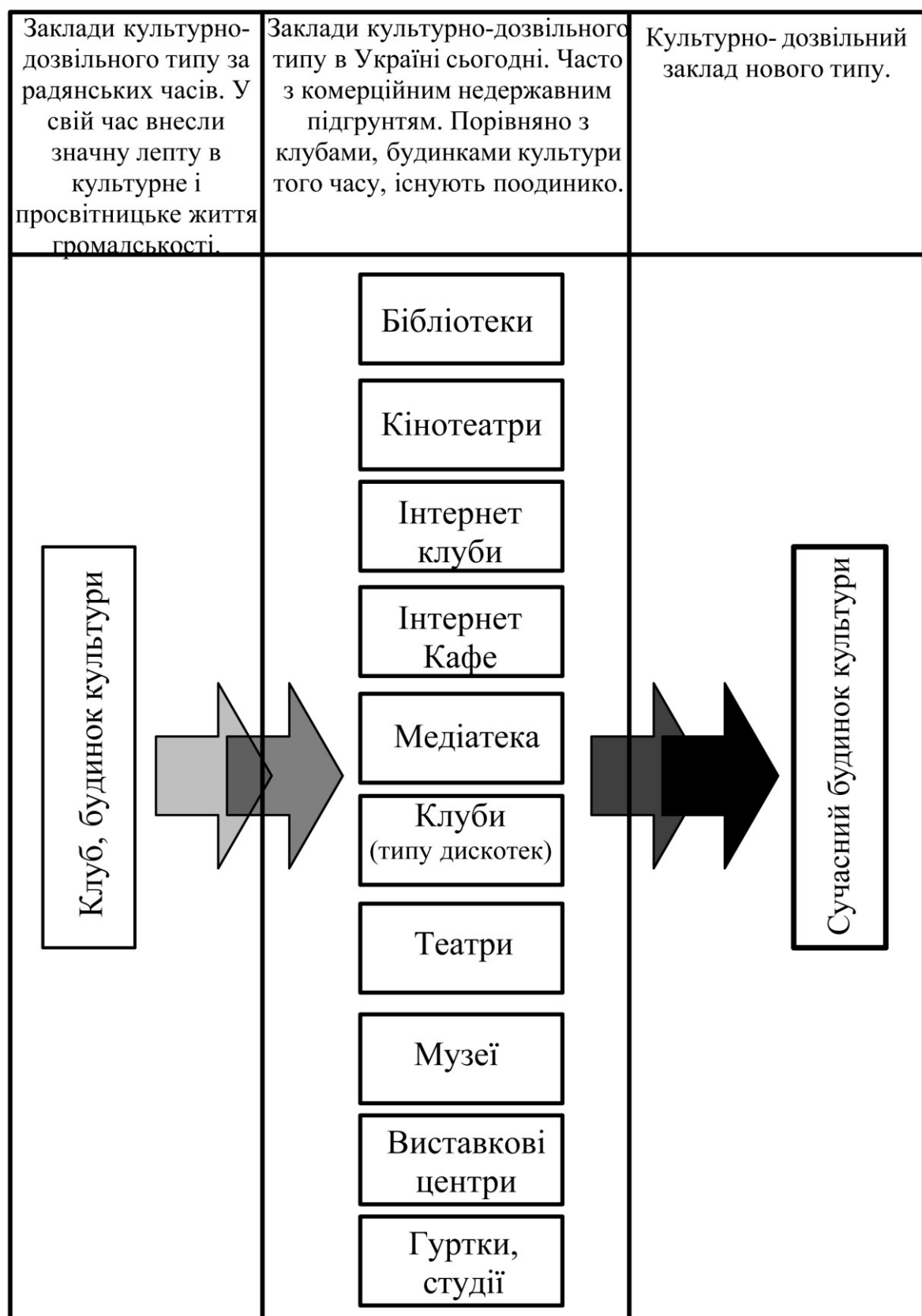

Рис. 1. Схема типологічного розвитку закладів клубного типу за останнє століття

образотворчого мистецтва, головними з яких запропоновані методи проектування організації предметно-просторового середовища центрів образотворчого мистецтва з обґрунтуванням основних моделей і типологічних напрямків. У роботі розглянуті основні тенденції у проектуванні, будівництві та експлуатації музеїв, виставкових будівель та інших об'єктів зберігання й експонування творів образотворчого мистецтва; запропоновані основи архітектурно-планувального формування сучасних центрів образотворчого мистецтва в умовах зміни соціально-економічних основ розвитку, відродження духовності людини, підйому національної культури.

Савицька О.С. у своїй роботі [4] визначає принципи архітектурно-планувальної організації виставкових комплексів, займається комплексним вивченням прийомів розміщення й архітектурно-планувальної організації виставкових комплексів у великих містах. Отож, проведені дослідження дали можливість обґрунтувати теоретичні основи оптимізації архітектурно-планувальної структури виставкових комплексів і розробити пропозиції, щодо ефективного використання територіальних ресурсів при створенні та поетапному розвитку виставкових об'єктів.

Мета статті: аналіз генези сучасного будинку культури в його архітектурному, дійовому розвитку та аналіз тенденції розвитку сучасних закладів клубного типу.

Основна частина. Клуб – громадська організація, яка добровільно об'єднує групи людей з метою спілкування, пов'язаного з різними інтересами, а також для відпочинку та розваги. Клубні установи – масові культурно-просвітницькі установи, що організують дозвілля та сприяють розвитку творчих здібностей населення.

Ще з кінця 18 століття стали виникати клубні форми проведення часу дворян – Англійські клуби в Москві та Петербурзі для спадкових дворян. Своїм завданням вони ставили організацію відпочинку, спілкування та розваг представників дворянських кіл. Початок 19 століття – час розвитку салонів, гуртків, товариств різної спрямованості (музичних, літературних, спортивних). Передреволюційні процеси змінили колективні форми дворянського дозвілля. З метою вишукування коштів у дворянські клуби почали допускати представників інших верств, що допомагало підтримувати в них колишню славу та красу. Почалися пошуки більш камерних форм дозвіллевого проведення часу, отримали поширення аристократичні клуби та гуртки за інтересами різних напрямків: художні, літературні, музичні, любителів балету та ін. Активно розвивалися клуби в офіцерському середовищі (напр., вітальня офіцерів Ізмайловського полку, що захоплюються літературою).

Після революції театри, музеї, бібліотеки, кінотеатри, колекції творів мистецтва були передані державі. Важливе значення стало надаватися просвіті та освіті людей. Позашкільні відділи при Наркомосі та місцеві органи народної освіти сприяли налагодженню культурно-дозвілєвої роботи. Велика роль відводилася установам культури у справі навчання людей, які не отримали початкової освіти. З метою розширення політичної пропаганди у клубах стали проводитися мітинги, мітинги-концерти, лекції, доповіді, вечори питань і відповідей та ін. При клубах створювалися політгуртки. У 20-ті роки стала активно розвиватися художня самодіяльність, гуртки створювалися у військових частинах, клубах, народних будинках.

Після неврожаю 1921 року, який став наслідком громадянської війни, культурно-дозвілєві установи перевели на місцевий бюджет, що призвело до скорочення закладів культури, особливо у сільській місцевості. І лише з продовженням фінансування наприкінці почалося відновлення мережі та її розвиток. Наприкінці 20-х років був відкритий перший Будинок Культури, на початку 30-х – Палаці культури, а в сільській місцевості – колгоспні та радгоспні клуби та бібліотеки. У клубах, будинках і палацах культури проводилися вечора «обміну досвідом», «робочої кмітливості». Стали регулярно проводитися огляди народної творчості.

З другої половини 30-х років у життя увійшли нові типи культурно-дозвілєвих закладів – пересувні бібліотеки, кіно- та радіопередвіжки, пересувні виставки, агітповозки, агітмашини, які обслуговували населені пункти, де не було установ культури, а також селян. Відбулися зміни у системі управління культурно-просвітницькою роботою: на зміну Головополітосвіти в наркомосах були створені сектори масової політико-освітньої роботи. Сфера дозвілля цього часу відзначена збільшеною відвідуваністю клубів, будинків і палаців культури, бібліотек, кінотеатрів, театрів. Стала скорочуватися кількість людей, які відвідують церкви та які відзначають релігійні свята.

З початком Великої Вітчизняної війни різко скоротилися асигнування на утримання клубів, бібліотек, будинків культури, наполовину порівняно з передвоєнним періодом зменшилася їх мережа. Були створені пересувні установи культури – похідні клуби, агітескадрільї, бібліотеки-пересування, агітпоїзди та ін. Використовувався досвід пересувної роботи часів громадянської війни. Культпрацівники йшли в цехи, в поля, на ферми, роз'яснюючи людям сенс військових подій. Часом, ризикуючи життям, працівники культури рятували культурні цінності, історичні, художні та літературні пам'ятки. У повоєнний період зросли витрати на здійснення культурно-дозвілєвої діяльності, розширилася мережа культурно-дозвілєвих установ. У 1965 році було започатковано перетворення сільських

клубів у Будинки культури. У межах районного центру створювався комплекс закладів культури (районний Будинок культури, широкоекранний кінотеатр, ДМШ, музей, районна бібліотека, народна філармонія, парк культури та відпочинку, художньо-оформлювальна майстерня). У 70-х роках у середовищі молоді почався рух за створення молодіжних клубів, розвивався аматорський рух (клуби за інтересами).

З точки зору композиції типові радянські клуби та будинки культури мають типовий характер з мінімальними змінами в індивідуальному композиційному рішенні. Так, Колбін В.С. виділяє наступні варіанти композиції типових клубів з глядацькими залами:

- повздовжня вісь глядацької зали співпадає з головною віссю будівлі. Глядацька зала оббудовується з трьох сторін, четверта – вільна (рис.2);
- повздовжня вісь глядацької зали співпадає з головною віссю будівлі. Глядацька зала оббудовується з усіх сторін (рис. 3);
- квадратна в плані глядацька зала відцентрована за обома осями будівлі й оббудована з усіх сторін (рис. 4);
- повздовжня вісь глядацької зали зміщена відносно головної осі будівлі (рис. 5).

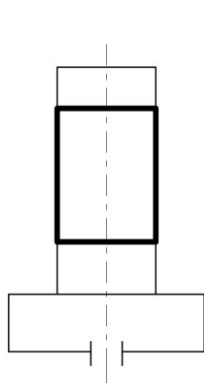

Рис. 2

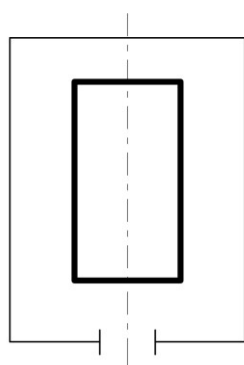

Рис. 3

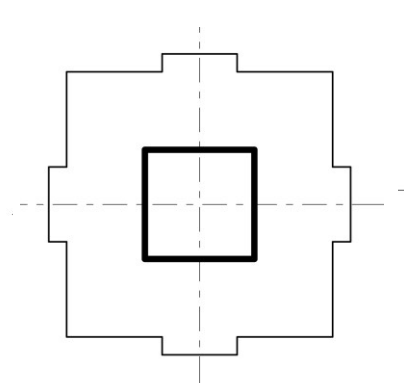

Рис. 4

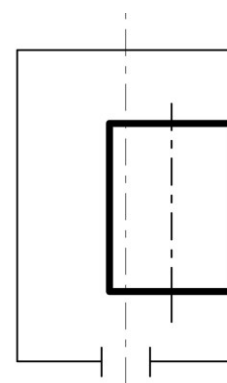

Рис. 5

Сучасні заклади клубного типу. Тенденції розвитку, стан мережі, завдання та зміст діяльності. Всі діючі в Україні культурно-дозвіллі заклади поділяються на кілька типів, кожен з яких включає групу однорідних установ, що володіють характерними ознаками.

Бібліотеки поділяються за призначенням і характером роботи, складом книжкових фондів, масштабами діяльності, музеї, клубні установи, санаторно-курортні, спортивно-оздоровчі та туристично-екскурсійні центри (з розташованими на їх базі бібліотеками, музеями, клубами тощо), соціально-культурні комплекси та центри, видовищні установи мистецтв (мюзік-холи, театри, цирку, філармонії та ін.), установи лекційної

пропаганди (лекторії, планетарії), виставки та виставкові зали, установи для дітей та підлітків (Будинки дитячої творчості, Центри естетичного виховання та ін.). Значного поширення набувають в наші дні віртуальні установи культури (Інтернет-салони, Інтернет-клуби).

За останні 10 років відбулися величезні зміни у системі культурно-дозвіллєвих закладів. У наші дні громадянам надано великий вибір, з'явилися культурно-дозвіллєві заклади, розраховані на певні верстви населення за досвідом роботи на Заході (клуби бізнесменів, клуби лідер-леді). Негативно те, що скоротилася мережа сільських культурно-дозвіллєвих закладів (клубів, ДК, бібліотек), тому що держава не в змозі утримувати цю мережу.

Оскільки установи культури в даний час фінансуються мізерно малими сумами порівняно з тими, які потрібні для нормального функціонування культурно-дозвіллєвої роботи, адміністрація таких закладів часто змушена шукати свої шляхи вирішення матеріальних проблем. Значно скоротилася кількість гуртків і студій, тому що недостатнє фінансування не дає можливості закуповувати костюми, писати фонограми та вести гастрольну діяльність. У 2002-2003 рр. спостерігається стабілізація культурно-дозвіллєвої сфери. Кризові явища, пов'язані зі скороченням мережі закладів культури, «вимиванням» працездатної частини професійних працівників, занепадом інфраструктури, становили для сфери культури як потенційну небезпеку, так і зумовили нові можливості. Є підстави вважати, що подальші пошуки виходу сфери культурного життя з кризового стану, її піднесення зі ступеня самовиживання на ступінь плідного розвитку повинні бути спрямовані на створення динамічного балансу державних і недержавних організаційних форм культурної діяльності, їх самовизначення у площині регіонального культурного простору як вихідного базису успіху та перспективи.

Базовою основою модернізації закладів культури клубного типу стає необхідність у задоволенні культурних потреб класів, етносів нового суспільства, які перебувають на стадії становлення, розвитку, відчувають потребу в самоідентифікації та розглядають заклади культури як органічну форму своєї культурно-дозвіллєвої діяльності, площину творчого самовираження та соціалізації.

Внаслідок становлення нової соціальної структури суспільства відбувається стратифікація культурно-дозвіллєвої діяльності, що проявляється у значному скороченні чисельності мереж традиційних клубних закладів. Одночасно спостерігається інтенсивний розвиток приватної системи молодіжних інтернет-клубів і клубів вищого класу, пов'язаних з елітними формами дозвілля (нічні клуби, більярдні клуби, боулінг-клуби, казіно тощо).

Висновок. Отже, підсумовуючи все вищесказане, слід відзначити, що створення сучасного будинку культури в Україні є актуальним. Слід визначити, що одним зі шляхів розвитку культури та мистецтва в Україні є вдала організація архітектурно-планувального та об'ємно-просторового рішення такого художнього центру, адже головними факторами, що визначають архітектурно-планувальне рішення та об'ємно-просторову композицію будівлі є основні функціональні процеси, які відбуватимуться в ній, вибір конструктивних елементів, а також естетичні та економічні вимоги до споруд даного типу. А власне художній образ споруди мав би слугувати своєрідним «магнітом» задля заохочення суспільства, розвитку мистецтва та культури особистості. Метою створення сучасного будинку культури є об'єднання зусиль творчої інтелігенції для сприяння розвитку мистецтва та артринку України; поширення досягнень культури та мистецтва на території України та за її межами. Такий заклад мав би стати культурно-мистецьким центром, який функціонував би як некомерційна організація. До його складу мали б увійти художники, дизайнери, мистецтвознавці, журналісти, культурологи, співробітники музеїв і освітніх закладів.

Естетична концепція сучасного будинку культури гуртує митців, що відтворюють архетипи української ментальності у сучасних художніх образах. У плани діяльності такого культурно-мистецького центру входять організація та проведення виставок, ярмарок, семінарів, симпозіумів, фестивалів, рок-концертів; формування фонду каталогів виставок, вітчизняних та зарубіжних видань; формування комп'ютерного банку даних і бібліотеки з питань сучасного мистецтва; вживання заходів щодо підготовки та видання інформаційних бюлетенів, буклетів і каталогів виставок; організація та проведення різноманітних творчих заходів: презентацій, концертів тощо з метою пропагування сучасної культури як вітчизняної, так і світової.

Головними завданнями діяльності культурно-мистецького центру є: заснування на теренах України музею сучасного мистецтва, підтримка діяльності мистецьких центрів, творчих груп, художників, обдарованої молоді, мистецтвознавців, арт-менеджерів, державних закладів культури в умовах ринкової економіки, розробка та здійснення комплексу заходів із соціального захисту творчих працівників, а також сприяння створенню організаційних та економічних засад для розвитку мистецтва в Україні.

Подальші дослідження полягають у розробці методичних засад проектування споруд сучасного будинку культури, які можуть бути використані у подальших науково-дослідних роботах, у розробці проектів споруд, подібних сучасному будинку культури, з подальшою їх реалізацією на практиці.

Список використаної літератури

1. Быков В.Е., Домшлак И.М., Корнфельд Я.А. Архитектура рабочих клубов и Дворцов культуры/ В.Е. Быков, И.М. Домшлак, Я.А. Корнфельд и др. – М.: Государственное издательство литературы по строительству и архитектуре, 1953.
2. Ван Шао-Кан. Архитектурно-планировочные вопросы проектирования и строительства клубов в КНР/ Ван Шао- Кан/ Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. – М., 1958.
3. Колбин В. С. Приемы композиции типовых клубов(с залами от 100 до 500 мест) / В. С. Колбин/ Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. – М., 1940.
4. Савицька О. С. Принципи архітектурно-планувальної організації виставкових комплексів/ Савицька О. С. / Автореферат дисертації на здобуття вченої ступені кандидата архітектури. Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. – К., 2005.
5. Харитонов А. А. Архітектурно-планувальне формування центрів образотворчого мистецтва/ Харитонов А. А./ Автореферат дисертації на здобуття вченої ступені кандидата архітектури. Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. – К., 2005.
6. Тенденции развития архитектурных комплексов и зданий культуры, спорта и правления/Сборник научных трудов. – М., 1964.

Аннотация

В статье анализируется история деятельности заведений клубного типа на территории Украины со времени их возникновения до сегодняшних дней.

Ключевые слова: клуб, дом культуры, архитектурная среда, культурно-досуговые заведения.

Annotation

In the article history of activity of establishments of club type is analysed on the walks of life of Ukraine since their origin to present time.

Keywords: club, house of culture, architectural environment, in a civilized manner-permissive establishments.